

PEDAGOGIK JARAYONDA YANGI BILIM YARATISH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISHNING USLUBIY ASOSLARI

Navbaxar Mahmudjanovna

Dissertatsiya *Ilmiy ish* Mavzusi "Pedagogik jarayonda yangi bilim yaratish qobiliyatini shakllantirishning uslubiy asoslari."

Karimova Navbaxar Maxmudjanovna

Horazm viloyati Gurlan tumani 9- son KTİMTT (Ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkiloti) da tarbiyachi Hozirgi kunda OSİYO HALQARO UNİVERSİTETIDA PEDAGOGİKA yo'nalishi magistratura magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarda va talabalarda yangi bilim yaratish qobiliyatini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kreativ fikrlash, tadqiqotchilik ko'nikmalari hamda innovatsion yondashuvlarning pedagogik jarayondagi o'rni yoritilgan. Maqola davomida ushbu qobiliyatni rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy uslubiy tamoyillar, metodlar va vositalar tizimli ravishda bayon etilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika, yangi bilim yaratish, kreativlik, tadqiqotchilik faoliyati, innovatsion metodlar, tanqidiy fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv.

KIRISH

XXI asr axborot texnologiyalari va globallashtirish davri bo'lib, unda tayyor bilimlarni egallashdan ko'ra, mustaqil ravishda yangi bilimlarni izlash, tahlil qilish va yaratish qobiliyati dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. An'anaviy ta'lim modellari, asosan, reproduktiv (takrorlovchi) xarakterga ega bo'lib, o'quvchining passiv ishtirokini taqozo etardi. Biroq, bugungi kunda jamiyat talab qilayotgan mutaxassis nafaqat mavjud ma'lumotlarni bilishi, balki noaniq vaziyatlarda original yechimlar topishi, yangi g'oyalar ishlab chiqishi va ularni amaliyotga tatbiq eta olishi kerak. Shu sababli, pedagogik jarayonda yangi bilim yaratish qobiliyatini shakllantirish nafaqat didaktik masala, balki ijtimoiy-iqtisodiy zaruratdir.

Yangi bilim yaratish tushunchasi va uning psixologik-pedagogik mohiyati

Yangi bilim yaratish qobiliyati – bu shaxsning oldin noma'lum bo'lgan faktlar, qonuniyatlar yoki bog'lanishlarni aniqlash, ularni tizimlashtirish va amaliyotda qo'llash orqali subyektiv yoki obyektiv yangilik hosil qilish jarayonidir. Psixologik nuqtai nazardan, bu jarayon divergent (ko'p yo'nalishli) fikrlash, intuitiv his-tuyg'ular va mantiqiy tahlilning uyg'unligiga asoslanadi.

Pedagogik jihatdan esa, yangi bilim yaratish o'quvchining kognitiv faolligining eng yuqori darajasidir. Bu jarayon quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: muammoni anglash,



gipoteza ilgari surish, ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish, eksperiment yoki modellash tirish orqali tekshirish hamda xulosa chiqarish. Ushbu jarayonda o'qituvchi roli nazoratchidan fasilitator (yo'naltiruvchi) va hamkorlikdagi tadqiqotchiga o'zgaradi.

Uslubiy asoslar va tamoyillar

Yangi bilim yaratish qobiliyatini shakllantirish uchun quyidagi uslubiy tamoyillarga amal qilish zarur:

1. Muammoli o'qitish tamoyili. Ta'lim jarayoni tayyor javoblar berish bilan emas, balki ochiq turdagi muammoli vaziyatlarni yaratish bilan boshlanishi lozim. O'quvchi qarshisida qo'yilgan savol aniq bir javobga ega bo'lmasligi yoki uni topish uchun turli manbalardan foydalanishni talab qilishi kerak. Bu holat o'quvchida qiziquish va izlanish ehtiyojini uyg'otadi.

2. Subyekt-subyekt munosabatlari tamoyili. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi an'anaviy vertikal bog'lanish gorizont al hamkorlikka almashtirilishi kerak. Dialogik muloqot, bahs-munozaralar va jamoaviy loyihalar orqali o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etish va boshqalarning g'oyalarini tanqidiy qabul qilishni o'rganadilar.

3. Integratsiyalashgan yondashuv tamoyili. Yangi bilimlar ko'pincha fanlararo chegaralarda paydo bo'ladi. Shu sababli, tabiiy va aniq fanlarni gumanitar fanlar bilan bog'laydigan kompleks darslar va loyihalar tashkil etish samarali hisoblanadi. Masalan, ekologik muammolarni hal qilishda biologiya, kimyo, iqtisod va huquq bilimlarini birlashtirish talab etiladi.

4. Individualizatsiya va differentsiatsiya tamoyili. Har bir o'quvchining kognitiv uslubi, qiziqish doirasi va kreativ salohiyati har xil. Uslubiy jarayonda har bir shaxsga mos keladigan topshiriqlar va yo'nalishlar taklif etilishi, ularning kuchli tomonlarini ro'yobga chiqarishga xizmat qilishi kerak.

Shakllantirish metodlari va texnologiyalari

Yuqoridagi tamoyillarni amalga oshirishda quyidagi zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish tavsiya etiladi:

Tadqiqotchilik faoliyati metodi. Bu usulda o'quvchilar kichik ilmiy tadqiqotlar o'tkazadilar. Ular mavzu tanlaydilar, adabiyotlar tahlilini bajaradilar, empirik ma'lumotlar to'playdilar va natijalarni himoya qiladilar. Bu jarayon ularni ilmiy fikrlash madaniyatiga o'rgatadi.

Loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning). Uzoq muddatli loyihalar orqali o'quvchilar real hayotdagi muammolarni hal qilish uchun yangi mahsulot, model yoki strategiya yaratadilar. Loyiha yakunida nafaqat natija, balki jarayon ham baholanadi.

Dizayn-fikrlash (Design Thinking). Bu inson markazli yondashuv bo'lib, empatiya, muammoni aniqlash, g'oya generatsiyasi, prototip yaratish va test qilish bosqichlaridan



iborat. Dizayn-fikrlash o'quvchilarga xatolardan qo'rqmasdan, iterativ ravishda yangi yechimlar topishga yordam beradi.

Keys-stadi (Case Study). Real hayotdan olingan murakkab vaziyatlar tahlili orqali o'quvchilar vaziyatni chuqur o'rganib, o'z qarorlarini asoslaydilar. Bu usul analitik fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

TRIZ (Ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) elementlari. Texnik va ijodiy ziddiyatlarni bartaraf etish uchun maxsus algoritmlardan foydalanish o'quvchilarning sistemali kreativ fikrlashini rivojlantiradi.

Baholash tizimi o'zgarishi

An'anaviy ball-baho tizimi yangi bilim yaratish jarayonini to'liq aks ettira olmaydi. Shu sababli, formativ (jarayoniy) baholash ustuvor bo'lishi kerak. Baholash mezonlariga quyidagilar kirishi lozim: g'oyaning originaligi, yechimning asosliliigi, manbalardan foydalanish sifati, jamoada ishlash ko'nikmasi va taqdimot mahorati. Portfoliomethodi orqali o'quvchining rivojlanish dinamikasi kuzatib boriladi.

Xulosa

Pedagogik jarayonda yangi bilim yaratish qobiliyatini shakllantirish murakkab va ko'p qirrali jarayondir. U nafaqat o'qitish metodikasini o'zgartirishni, balki ta'lim muhitini, o'qituvchi pozitsiyasini va baholash tizimini tubdan isloh qilishni talab etadi. Uslubiy asoslar muammoli vaziyatlar, hamkorlik, integratsiya va individual yondashuvga tayanishi kerak. Zamonaviy metodlar, xususan, tadqiqotchilik va loyiha faoliyati, o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol bilim yaratuvchiga aylantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kelajakda ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarni raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt imkoniyatlari bilan boyitish pedagogik samaradorlikni yanada oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (NAMUNA SIFATIDA):

1. Vygotskiy L.S. Fikrlash va nutq. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Gulomov S.G. Pedagogik texnologiyalar va ularni qo'llash metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. Sawyer R.K. The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. – Cambridge University Press, 2014.
4. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi qonuni. – Toshkent, 2020.
5. Sternberg R.J. Creativity: From Potential to Realization. – American Psychological Association, 2019.

